

บทที่ 9

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง "วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยกับการสร้างความชอบธรรมของรัฐ : วิเคราะห์รายการข่าวภาคถ่ายทอด" มีจุดมุ่งหมายหลักในการชี้ให้เห็นถึงการทำงานของกลไกข่าววิทยุแห่งประเทศไทยภาคถ่ายทอดในปฏิบัติการสร้างความชอบธรรมของรัฐ ผลการวิเคราะห์ที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้น นำมาสู่ข้อสรุปและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

กลไกการทำงานของข่าวภาคถ่ายทอด

"ข่าว" ในความหมายของนักวิชาชีพสื่อสารมวลชนนั้น จะต้องเป็นผลผลิตที่นำเสนอสาระสู่ผู้รับสาร โดยมีความเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และมีความสมดุลให้นำหนักเท่าเทียมกันทุกฝ่าย แต่จากการศึกษาผลผลิต "ข่าว" ของ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จะเห็นว่าเป็นชิ้นงานที่ให้น้ำหนักแก่ฝ่ายรัฐมากกว่าหน่วยอื่นๆในสังคม ซึ่งขัดแย้งกับการทำข่าวตามบรรทัดฐานของความเป็นนักวิชาชีพ

จากการทบทวนประวัติศาสตร์ของข่าววิทยุแห่งประเทศไทยภาคถ่ายทอดพบว่า กลไกชิ้นนี้อยู่ภายใต้การควบคุมและการสั่งการของรัฐมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน และในการศึกษานี้ เรายังพบว่า ประเด็นหลักในการนำเสนอข่าวภาคถ่ายทอดจะเป็นข่าวของทางรัฐบาลค่อนข้างสูง ทั้งนี้เพราะรัฐบาลเป็นฝ่ายบริหารของรัฐ จึงถูกนำเสนอเป็นข่าวมากกว่าส่วนอื่นๆ*

* อย่างไรก็ตาม ในส่วนของข่าวจากแหล่งข่าวอื่น เช่น ส่วนราชการ นั้น มิได้ถูกเพิกเฉยในการกำหนดวาระของข่าวภาคถ่ายทอด แต่จะมีการนำเสนอในข่าวภาครายครั้งชั่วโมงของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่

องค์กรผู้ผลิตข้าวภาคถ่ายทอด ได้สร้างระบบความคิดแบบข้าราชการ ซึ่งทำงานในฐานะกลไกของรัฐ ที่มีการถ่ายทอดและพัฒนาจนกลายเป็นสามัญสำนึกและความยินยอมของเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ในองค์กร ในขณะที่เดียวกับการใช้อำนาจสั่งการในการทำงาน มีส่วนสนับสนุนให้กระบวนการผลิตข้าวมีลักษณะที่ค่อนข้างเฉพาะตัว กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่จะต้องทำงานโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับนโยบายขององค์กร เพื่อความอยู่รอดของตนเองเป็นสำคัญ ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์การทำงานแบบข้าราชการกับอุดมการณ์แบบนักวิชาชีพ เพราะการคิดแบบนี้วิชาชีพนั้นไม่สามารถนำเสนอสาระที่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด หรือเข้าข้างฝ่ายรัฐได้เพียงฝ่ายเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้ ภายใต้อิทธิพลของความขัดแย้งดังกล่าว ในทางปฏิบัติจำเป็นต้องมีการต่อรองกัน เพื่อให้โครงสร้างขององค์กรเองสามารถคงอยู่ได้ โดยการที่อุดมการณ์หลักแบบข้าราชการยังคงทำหน้าที่ค้ำจุนระบบเดิมไว้ ในขณะที่อุดมการณ์แบบนักวิชาชีพทำหน้าที่ในลักษณะแฝงเร้นที่ค่อยจะเสนอตัวขึ้นมาต่อรองกันในกระบวนการทำงานอยู่เป็นระยะ

อย่างไรก็ตาม การที่บุคลากรส่วนใหญ่ยังคงมีความคิดแบบข้าราชการอยู่เนืองนิตย์ ทำให้ผลผลิตที่เป็นตัวรายการข้าวภาคถ่ายทอดมีลักษณะดังนี้

1. มีการใช้เทคนิคการสร้างความสำเร็จ โดยการกระจายแหล่งข่าวให้มีความหลากหลาย แต่คัดเลือกเนื้อหาข่าวเพียงบางประเด็นที่เป็นผลดีกับฝ่ายรัฐ ในขณะที่เดียวกับที่ไม่นำเสนอผลการทำงานที่ล้มเหลวของรัฐหรือข้อบกพร่องของฝ่ายตรงข้าม ซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ประเด็นที่ขัดแย้งกับลักษณะอันพึงปรารถนาของรัฐเสนอตัวในข้าวภาคถ่ายทอด

2. มีการให้น้ำหนักข่าวแก่ฝ่ายรัฐ โดยอาศัยการจัดเรียงข่าวตามลำดับสายงานบังคับบัญชาของทางราชการ และในขณะเดียวกัน ก็ให้ความสำคัญกับข่าวของฝ่ายรัฐ ที่จะต้องออกข่าวซ้ำ ตอกย้ำประเด็นที่ตีงามของรัฐ เสนอข่าวรัฐในเชิงตั้งรับและตอบโต้กับฝ่ายตรงข้าม ให้เวลาออกอากาศยาว และสรุปถ้อยแถลงสำคัญของรัฐขึ้นเป็นหัวข้อข่าวแต่ละภาคถ่ายทอด

3. มีการสร้างความเป็นทางการในการนำเสนอ ทำให้ดูเหมือนว่าข่าวที่ออกอากาศเป็นเหมือนประกาศของทางราชการ ที่มีความน่าเชื่อถือและ

สามารถนำไปอ้างอิงได้ โดยอาศัยเทคนิคการเขียนข่าวด้วยภาษาราชการ และการอ่านข่าวในลักษณะของการสังเคราะห์

4. มีการสร้างแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ โดยการกระจายแหล่งอ้างอิงจากคนทุกกลุ่มเพื่อให้หลากหลาย รวมถึงการนำเสนอเสียงของประชาชน (VOX POP) แต่ให้มีการคัดเลือกเนื้อหาให้สอดคล้องกับสิ่งที่รัฐนำเสนอ และขณะเดียวกัน บางครั้งก็มีการให้สถาบันสำคัญเป็นผู้รับรองในความถูกต้องแก่ข้อถกเถียงของฝ่ายรัฐ

5. มีการใช้ภาษาในข่าวภาคถ่ายทอดเพื่อสร้างความลึกลับในลักษณะที่รัฐมีฐานะเป็นผู้ปกครองประชาชน เป็นการตอกย้ำให้ผู้ฟังสำนึกว่าเป็นเพียงผู้ที่อยู่ใต้อาณัติของอำนาจรัฐ แต่ในขณะเดียวกัน ก็สร้างให้รัฐเป็น "ผู้ใหญ่" ที่คอยดูแลทุกข์สุขของประชาชน "ผู้น้อย" ด้วย

ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานของข่าวภาคถ่ายทอดในฐานะกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ ที่เอื้ออำนวยให้สิ่งที่รัฐต้องการนำเสนอผ่านออกมาในรายการได้ ในขณะที่เดียวกันที่ไม่ให้โอกาสข้อถกเถียงในลักษณะตรงกันข้ามสามารถเสนอตัวได้อย่างเต็มที่ เพื่อนำไปสู่บรรยากาศความเห็นพ้องต้องกันในความชอบธรรมของรัฐ

อุดมการณ์นำเสนอในรายการข่าวภาคถ่ายทอด

การสร้างบรรยากาศความเห็นพ้องต้องกัน เป็นความจำเป็นที่จะทำให้รัฐครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ได้ ทั้งนี้เพราะปัญหาความชอบธรรมของรัฐมีโอกาสเกิดขึ้นได้ หากประชาชนเกิดความรู้สึกไม่ยอมจำนนต่อสภาพที่ตนเองถูกปกครองอยู่ ด้วยเหตุนี้ ข่าวภาคถ่ายทอดจึงตอกย้ำเสมอเพื่อให้ผู้ฟังเกิดสำนึกว่ารัฐได้ทำหน้าที่ที่ควรจะเป็นได้อย่างสมบูรณ์ ลักษณะอันพึงปรารถนาที่ปรากฏอยู่ในข่าวภาคถ่ายทอดเสมอๆ ได้แก่ การบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การสร้างความพอมือพอกินหรือความกินดีอยู่ดี การสร้างความสงบสุข

การให้เสรีภาพทางความคิดเห็นแก่ประชาชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพยายามประนีประนอมเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกถึงความมีเอกภาพของรัฐ หรือ อีกนัยหนึ่ง ไม่รู้สึกถึงความแตกแยกหรือความขัดแย้งใดๆภายในกลไกของรัฐหรือ ภายในโครงสร้างสังคมโดยรวมทั้งหมด

จากทัศนะของกรั่มสกีที่ว่า ความสามารถในการครองเป็นเจ้า (hegemony) ขึ้นอยู่กับการยึดความยินยอมในประชาสังคมเป็นสำคัญ และจะต้องมีการถ่ายทอดอุดมการณ์จากชนชั้นปกครองสู่ประชาชน เพื่อให้เสียงส่วนใหญ่ ยอมรับที่จะนำอุดมการณ์ไปพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งในระบบความคิดความเชื่อของพวกเขา ในความเป็นจริง เราสามารถเห็นความพยายามของรัฐที่จะครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ในสังคมอยู่ โดยอาศัยการต่อยอดอุดมการณ์เดิมและต่อต้านอุดมการณ์ในลักษณะตรงข้าม ด้วยการประสานงานของกลไกต่างๆในสังคม ที่มีข่าววิทยุภาคถ่ายทอดเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในปฏิบัติการดังกล่าว

อย่างไรก็ตามภายในโครงสร้างสังคมที่รัฐปกครองและยึดพื้นที่ทางอุดมการณ์อยู่นี้ กระบวนการยึดความยินยอมเพื่อนำไปสู่การครองความเป็นเจ้าเป็นงานที่ซับซ้อน เนื่องจากภายในสังคมมีกลุ่มต่างๆที่รวมกันขึ้นเป็นหน่วยสังคมใหญ่ เพราะฉะนั้นการทำงานของกลไกข่าวภาคถ่ายทอดจึงต้องเป็นไปในลักษณะที่เจาะจงเฉพาะกลุ่มมากขึ้น

เพราะพื้นฐานความคิดของแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน ข่าวภาคถ่ายทอดจึงไม่สามารถทำงานทางอุดมการณ์ได้เหมือนกัน แต่ผลิตกลวิธีการทำงานที่หลากหลายและซับซ้อนขึ้น ในส่วนของกลุ่มแรงงานกรรมกร ซึ่งเป็นกลุ่มพลังสังคมขนาดใหญ่ที่มักทำทนายและเสนอทัศนคติต่อปไตรัฐ ข่าวภาคถ่ายทอดได้พยายามที่จะไม่นำเสนอหรือนำเสนอข้อถกเถียงของฝ่ายนี้เพียงเล็กน้อย หรือมีฉะนั้นก็จะนำเสนอเฉพาะข้อถกเถียงที่ไม่กระทบกระเทือนภาพพจน์อันดีงามของรัฐ ในขณะที่ถ้าเป็นกลุ่มเกษตรกรชาวนา ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ การต่อยอดความสามัคคีในเชิงที่รัฐคือผู้ปกครองประชาชน เป็นสิ่งที่กลไกให้ความสำคัญมากที่สุด เพื่อให้ประชากรส่วนใหญ่เหล่านี้เกิดความยินยอมในความชอบธรรมของรัฐไปโดยปริยาย

ในอีกแง่หนึ่ง กลุ่มนักวิชาการหรือกลุ่มผู้มีการศึกษา การให้ข่าวภาคถ่ายถอดทำงานในลักษณะเดียวกับสองกลุ่มแรก คงไม่ได้ผลทางอุดมการณ์ที่สมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้กลไกดังกล่าวจึงทำการสร้างแหล่งอ้างอิงความชอบธรรมให้ ตระรกะของรัฐมีความน่าเชื่อถือ โดยใช้ความหลากหลายของแหล่งข่าวเป็น เทคนิคหลักในการนำเสนอ แต่หยาบคายเพียงบางประเด็นที่แหล่งข่าวเหล่านี้ให้ ที่คณะมานำเสนอเท่านั้น

สำหรับการสร้างความชอบธรรมกับกลุ่มที่อยู่ในโครงสร้างกลไกรัฐด้วยกันนั้น (ในที่นี้คือ กลุ่มพรรคการเมืองและทหาร) กลไกข่าวภาคถ่ายถอดทำหน้าที่สำคัญในการประนีประนอมไกล่เกลี่ยและตอกย้ำอย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้เกิดความตระหนักถึงสถานการณ์อันแตกแยกที่มีขึ้นภายในกลไกของรัฐ

เมื่อเป็นเช่นนี้ การพยายามโน้มน้าวให้ประชาชนซึมซับถึงคุณงามความดีของรัฐ จึงเป็นสิ่งที่ข่าวภาคถ่ายถอดได้ผลิตซ้ำ เพื่อมิให้เกิดปัญหาแก่ความชอบธรรมของรัฐ โดยในด้านหนึ่งข่าวภาคถ่ายถอดได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดอุดมการณ์หลักของรัฐ และในอีกด้านหนึ่งก็ยังทำหน้าที่แสดงให้เห็นว่ารัฐได้ทำอะไรที่ดีงามให้กับประชาชนบ้าง ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า กลไกดังกล่าวถูกใช้ในปฏิบัติการสร้างความชอบธรรมของรัฐอยู่เสมอ

ในปัจจุบันนี้ การที่สื่อมวลชนต่าง ๆ มีการแข่งขันกันในการนำเสนอข่าวสารต่างสูงมาก ทำให้กระบวนการสร้างความชอบธรรมผ่านกลไกข่าววิทยุภาคถ่ายถอดต้องทำงานหนักขึ้นและเป็นไปได้ยากขึ้น ถึงกระนั้นรัฐก็ยังคงมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยข่าวภาคถ่ายถอดในการประสานงานร่วมกับกลไกอื่น ๆ ในกระบวนการสร้างความชอบธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อการดำรงไว้ซึ่งสถานะการครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ แต่อย่างไรก็ตาม ผลของการวิจัยนี้ยังไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้แน่นอนว่า ความพยายามดังกล่าวทำให้บรรยากาศความเห็นพ้องต้องกันในความชอบธรรมของรัฐเกิดขึ้นได้จริงหรือไม่

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยพบว่า ประเด็นที่ศึกษานี้มองในลักษณะ 2 มิติคือ มิติของผู้ส่งสาร และมิติของตัวสารเอง โดยขาดการศึกษาในมิติของผู้รับสาร เพราะฉะนั้นการวิเคราะห์จึงได้ข้อสรุปเพียงการทำงานของกลไกข่าวภาคถ่ายทอด ในกระบวนการสร้างความชอบธรรมของรัฐ แต่เรายังไม่อาจชี้ให้เห็นต่อไปได้ว่า การผลิตชิ้นงานในลักษณะดังกล่าว นำไปสู่ความหมายที่เป็นความชอบธรรมของรัฐได้จริงหรือไม่ เป็นเพียงสมมติฐานถึงแนวโน้มในการรับรู้ที่จะเกิดขึ้นเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริง อาจมีโอกาสดเกิดการถอดรหัสคลาดเคลื่อน (aberrant decoding) หรือผู้ฟังสามารถรับรู้รหัสนั้นได้ แต่อาจปฏิเสธที่จะรับรหัสนั้นไว้ก็ได้ ดังนั้นหากเป็นไปได้ น่าที่จะมีการวิจัยต่อไปถึงการรับรู้ความหมายที่เกิดขึ้นในมิติของผู้รับ จากกระบวนการสร้างความชอบธรรมของรัฐ
2. เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการทำงานของกลไกข่าวภาคถ่ายทอดว่ามีส่วนในการสร้างความชอบธรรมของรัฐอย่างไร จึงมีลักษณะเป็นการศึกษาในเชิงการทำงานของกลไกของรัฐเป็นหลัก ดังนั้นเพื่อให้เกิดมุมมองที่ครบถ้วน น่าจะมีการวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงรัฐศาสตร์ต่อไป เพื่อให้เข้าใจถึงระดับของการใช้ภาษาสร้างความหมายและถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐในข่าวภาคถ่ายทอดได้ละเอียดยิ่งขึ้น
3. ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยเห็นว่า หากมีการวิเคราะห์การทำงานของกลไกข่าววิทยภาคถ่ายทอด โดยเปรียบเทียบกับผลผลิตข่าวจากหนังสือพิมพ์และข่าวโทรทัศน์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น น่าจะทำให้เราเข้าใจบริบทที่แสดงว่า ปฏิบัติการสื่อสารมวลชนในการสร้างความชอบธรรมของรัฐเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีแนวโน้มในการทำงานที่ยากยิ่งขึ้น

4. นอกจากการวิเคราะห์ข่าววิทยุแห่งประเทศไทยแล้ว น่าจะมีการศึกษารายการวิทยุอื่นๆ เช่น เพลง บทความ ฯลฯ ในกระบวนการทำงานสร้างความชอบธรรมของรัฐ ทั้งนี้งานวิจัยที่ผ่านมามักเป็นการศึกษากระบวนการดังกล่าวเฉพาะบริบทของเหตุการณ์ในอดีตเท่านั้น จึงน่าที่จะศึกษาผลผลิตรายการที่ออกอากาศในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดมุมมองที่รอบด้านยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย